

ÈTICA, RAÓ I EMOCIÓ: AMPLIANT PERSPECTIVES

Esther Molina Olivencia

Doctoranda en Filosofia a la Universitat de Girona i becària de recerca a la Càtedra Ferrater Mora de Pensament Contemporani.

Expressions quotidianes com “posar-se les piles” o “ésser un màquina” són una petita mostra de la petjada que Descartes va deixar en la nostra tradició de pensament, estenent-se al llenguatge col·loquial. Aquest filtre mecanicista que hem aplicat des de mitjans segle xvii dóna per fet que els humans som animals purament racionals i defensa que el paper que puguin jugar les emocions en el nostre fer i desfer diari és negatiu, quelcom a controlar i evitar.

L'oblit, sovint volgut, de les emocions al món acadèmic i científic no rau només en la preferència per l'estudi d'altres temàtiques; quan la psicologia començava a esdevenir una ciència durant el transcurs del segle xx, la cerca de la comprensió de les emocions no acabava d'encaixar-hi. La feina de Sigmund Freud i William James donava el tret de sortida a occident a la recerca d'una psicologia de caire més científic. Les emocions, temàtica que fascinava a ambdós, jugaven un paper important a les seves teories, així com la consciència i l'experiència. Però aquestes es van veure bandejades pel descobriment de la biologia bàsica del cervell. Amb l'arribada de les teories conductistes la psicologia va limitar-se a l'estudi únic de la conducta i llurs causes observables, tot exclouent cervell, emocions i experiències que, en no ésser mesurables ni percebudes més que pel subjecte, es considerava que no podien ésser objecte d'estudi científic. Qualsevol esment a les emocions en el comportament humà va quedar eclipsat, però més encara en parlar dels animals no-humans. Va ser amb la introducció de l'expressió “ments animals” en zoologia que el biòleg Donald Griffin intentava fer una passa endavant, malgrat les fortes crítiques en el seu camp de recerca, on se'l rebatia argumentant que no hi ha manera d'introduir-nos a la ment dels animals per experimentar les seves emocions. I, en la línia de Descartes, però quatre segles més tard, explicaven les conductes animals com a evidències anecdòtiques sense validesa científica. Aquest raonament obviava quelcom ben important, allò que el pare de la biologia, Charles Darwin, feia constar a l'expressió de les emocions en els animals i en l'home i que Griffin reprenia portant més enllà en els seus estudis: d'una banda, el paral·lelisme existent entre les característiques morfològiques entre humans i animals no humans, i de l'altra, el paral·lelisme entre els processos mentals i el comportament, en relació directa amb la coincidència d'estructu-

res a nivell de sistema nerviós central, amb les mateixes funcions i processos neurofísics i neuroquímics, responsables del desenvolupament de les emocions. Malgrat les evidències, la perspectiva conductista era fortament antropocèntrica i no ha estat fins fa ben poc que, de la mà de psicòlegs i primatòlegs com Franz de Waal o Jane Goodall, l'apreciació de la complexitat emocional dels animals no-humans ha pogut gaudir de reconeixement científic.

En el camp de la filosofia també es va fer notar la petjada conductista, especialment amb la corrent de pensament del positivisme lògic, que a les seves darreries va rebutjar tot allò humanístic no subjecte a verificació científica. Això incloïa les emocions però també l'estètica, la religió i l'ètica. La seva màxima expressió va ser la corrent de pensament de mitjans segle xx anomenada emotivisme, que reduïa tots els enunciatets ètics a meres expressions d'emoció, que no ens deien res sobre el món i a més, estaven mancades de contingut cognitiu. Per a Alasdair MacIntyre, un dels filòsofs morals més rellevants del segle xx, l'emotivisme havia estat una concepció demolidora per a l'ètica i, a més, un símptoma d'esfondrament moral general de la societat moderna, davant la qual era necessari un repensar l'ètica en termes de la concepció antiga i medieval en termes de “virtuts”.

Ja al segle iv a.C., Plató mostrava recel envers les emocions, però n'aprojava especialment l'amor, per considerar-lo essencial per a les aspiracions humanes; el seu deixeble, Aristòtil, creia que les passions adients, en les dosis i moments apropiats, eren essencials per a una vida bona. Per als estoics, els seus seguidors, aquestes passions eren perilloses, contraries a la felicitat i el benestar, però també es tractava per a ells

de judicis que podien analitzar-se, discutir-se i comprendre's en detall. Més tard, des del cristianisme se'n feia una divisió entre aquelles dignes d'exaltació (divines) i aquelles denigrades (pecats capitals). La filosofia moderna, fent èmfasi en la raó i la ciència, va tornar a mostrar actituds de fascinació i recel envers les passions. Descartes i Spinoza les prengueren com a centre de la seva filosofia, i David Hume va ser dels pocs en situar la passió per sobre de la raó i afirmar al famós tractat sobre la naturalesa humana que les emocions són per a la racionalitat més crucials que la raó doncs sense elles es troba mancada de finalitat. Al segle XVIII la moralitat consistia de nou en tenir la classe adient d'emocions i a finals del XIX l'estudi de les emocions esdevenia una qüestió científica àmpliament discutida. A mitjans segle XX, però, aquesta temàtica quedava fora dels límits acadèmics i científics. Es va tornar a la suposició de que les emocions són sentiments indescriptibles, no comparables ni comprensibles pels altres.

Actualment les emocions han esdevingut una de les principals àrees de recerca científica i d'interès en àmbits com la filosofia, la psicologia, l'antropologia o la biologia. La tecnologia, mitjançant les imatges cerebrals, ens desvetlla claus valuoses sobre la forma d'experimentar els propis sentiments i les reflexions més recents han transformat la concepció clàssica que en teníem. Ja no són concebudes com a irracionals, com a agents distorsionadors del judici o causants de conseqüències desastroses. Ara, parlar d' "intel·ligència de les emocions" suposa afirmar l'existència de bons arguments per a sostenir que sense les nostres emocions seríem incapaços de prendre decisions racionals. D'altra banda, es posa en qüestió si realment les nostres emocions desvirtuen els judicis sobre el món, o si, més aviat, fan que esdevinguin significatius.

Malgrat el canvi i ampliació de perspectiva respecte de la relació entre les emocions i la raó, la psicologia experimental, la neurologia i els nous mètodes de la ciència cognitiva tendeixen a privar al nostre pensament d'una dimensió clau de la nostra vida emocional: la connexió que té amb la ètica, els valors, amb una vida bona, feliç, saludable, virtuosa, etc. Poc a poc aprofundim més en la descoberta d'aquest caràcter personal i ètic de les emocions. Es tracta d'un procés complex que incorpora molts aspectes diferents de la vida de la persona, incloent les interaccions i relacions amb els altres, així com el benestar físic, accions, gestos, expressions, sentiments, pensaments i experiències afins. Les emocions no són mers sentiments, no són quelcom que s'esdevé, ans al contrari, en som responsables, i tampoc són irracionals en sentit literal, sinó que són judicis que emetem sobre el món i estratègies per a viure-hi. "Vivim la vida mitjançant les nostres emocions i són aquestes les que donen sentit a la nostra vida", "allò que en definitiva ens defineix i conforma el caràcter, la nostra identitat" diu Robert C. Solomon. Són la nostra manera de "sintonitzar-nos" en el món, com va suggerir Martin Hei-

degger. I, com apuntàvem, les emocions constitueixen una preocupació personal, una qüestió ètica: d'una banda, en el sentit de la qüestió moral del bé i del mal, i de l'altra, en el sentit clàssic ja comentat, de viure una "vida bona", que té a veure amb com ser fidels als propis sentiments, com arribar a la integritat emocional, com gaudir i créixer amb les pròpies passions en comptes de sentir-nos turmentats i angoixats per elles.

Repensar i anar més enllà en la reflexió sobre les emocions i la raó és en el fons repensar la naturalesa humana i la relació amb nosaltres mateixos, amb els altres i amb el món. Això ha obert una porta encara més gran a la consideració moral envers els animals no-humans. La capacitat de sentir i experimentar emocions és el punt de connexió que hi tenim, que ens apropa i que posa en qüestió nombroses pràctiques fins ara dutes a terme sense gaire miraments. Si abans ens ateníem a un punt de vista mecanicista i positivista, on les mostres d'emocions per part dels animals no-humans eren fets impossibles d'interpretar i sense evidència científica que ens podien eximir de responsabilitats o de reflexions al respecte, ara, la constatació de la seva experiència d'emocions ens interpel·la en la integritat i ètica que se suposa que cerquem en aquesta vida "virtuosa" i desitjable.

